

NIEUWE KERNDOELEN VOOR BASISONDERWIJS EN ONDERBOUW VO

In de periode van maart 2018 tot en met september 2019 is door ontwikkelteams van leraren en schoolleiders hard gewerkt aan voorstellen voor verbetering van het curriculum van het primair en voortgezet onderwijs, ook voor het leergebied Nederlands, het taalonderwijs. Op 10 oktober 2019 hebben zij het resultaat gepresenteerd van de eerste fase van Curriculum.nu, waaraan ook duizenden andere betrokkenen hebben bijgedragen. Na een periode van politieke besluitvorming over het vervolgproces, gaf de Kamer op 23 juni groen licht voor de tweede fase van het traject. Daarvoor gaat eerst een onafhankelijke wetenschappelijke commissie (curriculumcommissie, zie www.curriculumcommissie.nl) aan de slag om te adviseren over gewenste aanpassingen in het landelijke curriculum en over de werkwijze waarop de herziening moet worden vormgegeven. Daarna start de fase waarin leraren, vakdidactici, curriculumexperts van SLO, scholen en onderwijsorganisaties samen aan de slag gaan met het ontwikkelen van concept-kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Dit doen ze op basis van de opgeleverde voorstellen uit de vorige fase. Een spannend traject, dat begin 2021 gaat starten!

In dit artikel vertellen we aan de hand van de ontwikkelingen in het leergebied Nederlands over de voorstellen uit de eerste fase, lichten we het vervolgtraject toe en zoomen we in op de vraag wat dit alles gaat betekenen voor het curriculum en de onderwijspraktijk van het taalonderwijs Nederlands.

WAAROM IS EEN CURRICULUMHERZIENING NODIG?

De huidige kerndoelen zijn al bijna vijftien jaar niet geactualiseerd. Ook sommige examenprogramma's zijn al meer dan twintig jaar niet aangepast. De doelen, het wettelijk vastgelegde curriculum, zijn wel op specifieke onderdelen herzien, maar niet in samenhang of integraal. De Onderwijsraad constateerde dan ook in 2014 dat het curriculum een lappendeken is geworden. Het curriculum moet bovendien blijven aansluiten op de vraag van de samenleving, de arbeidsmarkt en het onderwijs zelf. Daarom is het nodig om het huidige curriculum te verbeteren. De nu ingezette herziening geeft kansen om de aansluiting tussen sectoren en schoolsoorten te verbeteren. En mogelijkheden om in de nieuwe kerndoelen duidelijker te formuleren wat nu wel en niet tot het curriculum behoort door de doelen concreter te beschrijven.

In de herziene onderwijsdoelen wordt circa 70% van de onderwijstijd omschreven. Iedere school kan de overige ruimte zelf invullen. Uitgangspunt van de herziening is het huidige stelsel, aangevuld met de leergebieden Digitale Geletterdheid en Burgerschap.

HUIDIGE SITUATIE VOOR HET LEERGEBIED NEDERLANDS

In Nederland is wettelijk vastgelegd wat leerlingen moeten kennen en kunnen in de vorm van kern-doelen en eindtermen: het wettelijk vastgelegde beoogde curriculum. De doelen van het vak Nederlands zijn uitgewerkt in verschillende documenten, die beschrijven wat leerlingen wettelijk aangeboden dienen te krijgen en wat ze moeten kennen en kunnen voor Nederlands:

- de kerndoelen voor het po;
- de kerndoelen voor de onderbouw van het vo;
- de exameneisen: het examenprogramma vmbo en het examenprogramma havo/vwo;
- het referentiekader taal, geldend voor po, (v)so, mbo en vo.

De kerndoelen beschrijven het aanbod van het taalonderwijs. In de bovenbouw beschrijven de eindtermen in de examenprogramma's vmbo, havo en vwo de beheersingsdoelen. Dat zijn doelen die beschrijven wat leerlingen moeten kennen en kunnen. Ten slotte hebben we voor alle onderwijssectoren ook nog de referentieniveaus. Die beschrijven de beheersingsdoelen voor respectievelijk eind po (minimaal 1F), eind vmbo (minimaal 2F), eind havo (minimaal 3F) en eind vwo (4F). Het referentiekader onderscheidt zich van de andere documenten in de zin dat ze specifiek de (basis)vaardigheden beschrijft.

In die wettelijke documenten zijn de drie hoofd-domeinen voor het schoolvak Nederlands te herkennen: 1) taalvaardigheid, 2) fictie en literatuur en 3) kennis over taal. Taalvaardigheid is de set van vaardigheden waarmee een leerling zich als burger en in zijn beroep moet kunnen redden in zowel het (vervolg) onderwijs als de samenleving. Taal is er ook om van te genieten en om van te leren, denk aan gedichten, verhalen, theater en romans. Het fictie- en literatuuronderwijs draagt bovendien sterk bij aan de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen. Ten slotte kan het schoolvak Nederlands niet zonder aandacht voor kennis over taal, waaronder reflecteren op taal, taalverschijnselen en de werking van taal.

DE BOUWSTENEN UIT DE VORIGE FASE

De ontwikkelteams uit de vorige fase hebben in oktober 2019 drie producten opgeleverd: een visie op het leergebied, de grote opdrachten en de bouwstenen. In de visie is het *waartoe* van het leergebied Nederlands duidelijk verwoord. Daarnaast zijn er grote opdrachten, waarin de visie is geconcretiseerd door de essenties van het

leergebied te formuleren. Ten slotte zijn de essenties van het leergebied uitgewerkt in bouwstenen, waarin de kennis en vaardigheden voor po onderbouw, po bovenbouw en vo onderbouw worden beschreven. Voor de bovenbouw vo zijn aanbevelingen geformuleerd.

De drie producten van het ontwikkelteam Nederlands zijn opgesteld vanuit de vraag in hoeverre ons huidige curriculum Nederlands nog past bij de maatschappelijke ontwikkelingen, waaronder de sterke digitalisering en toename van laaggeletterdheid. Wat ook meegenomen is in de uitwerking is de constatering dat veel leraren en wetenschappers vinden dat tegenwoordig de nadruk erg op het eerste domein ligt. Zij zouden graag zien dat er meer samenhang tussen de taaldomeinen en tussen Nederlands en de andere vakgebieden komt.

HET PROCES

In de eerste fase van Curriculum.nu bestond het ontwikkelteam Nederlands, net als de andere acht ontwikkelteams, uit leraren en schoolleiders vanuit het basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. Het team besprak de tussenproducten tijdens bijeenkomsten door heel Nederland en ontving reacties met feedback via de website. Het ontwikkelteam Nederlands heeft feedback gekregen van leraren, leerlingen, ontwikkelscholen, de vakvereniging Levende Talen, de Taalunie, het meesterschapsteam, Stichting Lezen, lerarenopleiders, lectoraten, ouders, jonge kind experts, het platform voor handschrift-ontwikkeling, en vele anderen.

In de vervolgfase waarin de bouwstenen worden uitgewerkt tot concept-kerndoelen zien de teams er in samenstelling anders uit: leraren uit basis- en voortgezet onderwijs, vakdidactici, lerarenopleiders en curriculumexperts. Meer informatie vind je handig bij elkaar op www.curriculum.nu.

HET PERSPECTIEF OP HET LEERGEBIED

In de visie heeft het ontwikkelteam beschreven hoe het leergebied bijdraagt aan wat leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs nodig hebben met het oog op hun leren, werken en leven in de toekomstige samenleving. Aanhakend bij het visiestuk van de Taalunie 'Iedereen Taalcompetent' (2017) heeft het ontwikkelteam Nederlands de inhoud van het leergebied beschreven via een indeling in drie kerninhouden:

- **Taal & communicatie**
Binnen deze kerninhoud wordt beschreven dat leerlingen moeten leren communiceren in verschillende situaties die voor hen herkenbaar en/of nuttig zijn. Ze moeten leren lezen en schrijven, en moeten inzicht verwerven in hoe taal in elkaar zit en werkt. Ze leren daarbij hun communicatie afstemmen op doel en publiek en ze leren kritisch en efficiënt omgaan met de continue stroom aan (digitale) informatie.
- **Taal & cultuur**
In deze kerninhoud staat centraal dat leerlingen hun eigen en andere culturen beter leren begrijpen en daar respectvol mee leren omgaan. Bij het leergebied Nederlands moeten leerlingen in aanraking komen met allerlei talige, culturele uitingen uit heden en verleden. Ook het ontwikkelen van literaire competentie is een belangrijke taak van het leergebied Nederlands.
- **Taal & identiteit**
In de derde kerninhoud verkennen en ontwikkelen hun eigen (online) identiteit en hun relatie tot anderen verkennen door taal. Ze leren ook uiting te geven aan deze identiteit doordat ze leren hun eigen gedachten, gevoelens en ervaringen uit te drukken. Ook staat in deze inhoud beschreven dat leerlingen hun talige kwaliteiten ontdekken en benutten, eigen voorkeuren ontwikkelen en vertrouwen krijgen in hun eigen taalvaardigheid.

WAT MOETEN LEERLINGEN KENNEN EN KUNNEN?

Wie de inhoud van de grote opdrachten en bouwstenen uit het voorstel van het ontwikkelteam Nederlands bestudeert, zal zien dat de kern van het leergebied niet verandert: de basiskennis en vaardigheden om te leren lezen, schrijven, spreken en luisteren blijven essentieel. Maar er worden ook nieuwe elementen voorgesteld en andere accenten gelegd. In de voorstellen die in 2019 zijn opgeleverd, stelt het ontwikkelteam Nederlands de volgende nieuwe onderdelen voor:

- meertaligheid en cultuurbewustzijn (bouwsteen 3.1), waarbij de kerngedachte is dat leerlingen werken aan hun taal- en cultuurbewustzijn.
- experimenteren met taal (bouwsteen 4.1), waarbij leerlingen leren experimenteren met taal en vormen van taal om daarmee uiting te geven aan ideeën, ervaringen, gevoelens en intenties.
- kritisch informatie verwerven, verwerken en verstrekken (bouwsteen 6.1), waarbij leerlingen leren vanuit een informatievraag informatie te beoordelen op kwaliteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid, te selecteren, synthetiseren en presenteren.
- (elementen van) leesmotivatie en literaire competentie (bouwsteen 7.1) waarbij wordt voorgesteld dat er in alle fasen van het primair en voortgezet onderwijs aandacht moet zijn voor leesmotivatie en literaire competentie.

GROTE OPDRACHTEN/BOUWSTENEN

GO 1: Interactie en een rijk taal aanbod

t.b.v. taal- en denkontwikkeling

BS 1.1 Rijke teksten als voorwaarde voor taal- en denkontwikkeling

BS 1.2 Interactie ten behoeve van taal- en denkontwikkeling

GO 2: Taalbewustzijn en taalleer-vaardigheden

BS 2.1 Taalbewustzijn en taalleer-vaardigheden

GO 3: Meertaligheid en cultuurbewustzijn

BS 3.1 Meertaligheid en cultuurbewustzijn

GO 4: Experimenteren met taal en vormen van taal

BS 4.1 Experimenteren met taal en vormen van taal

GO 5: Doelgericht communiceren

BS 5.1 Doelgericht communiceren

GO 6: Kritisch (digitale) informatie verwerven, verwerken en verstrekken

BS 6.1 Kritisch (digitale) informatie verwerven, verwerken en verstrekken

GO 7: Leesmotivatie en literaire competentie

BS 7.1: Leesmotivatie en literaire competentie

Aanbieding van het voorstel aan minister Slob

Ook de onderlegger 1.1 Rijke teksten is nieuw. De kerndoelen po beschrijven weliswaar dat leerlingen met allerlei soorten teksten leren werken (kerndoel 1, 4, 6 en 7), maar gaan niet expliciet in op de kwaliteit van die teksten: teksten met uitdagende inhoud en van goede taalkwaliteit. Het ontwikkelteam Nederlands heeft ervoor gekozen die kwaliteit juist wel te beschrijven en beschouwt deze bouwsteen als onderlegger voor het hele leergebied Nederlands.

EN HOE NU VERDER?

Op 23 juni 2020 heeft de Kamer groen licht gegeven voor het vervolgtraject van de herziening van het landelijk curriculum. Nu gaat eerst een onafhankelijke wetenschappelijke commissie (curriculumcommissie) aan de slag om te adviseren over gewenste aanpassingen in het landelijke curriculum en over de werkwijze waarop de herziening moet worden vormgegeven. Daarna starten kerndoelenteams met het ontwikkelen van conceptkerndoelen.

De opbrengsten die er nu liggen, zijn immers nog geen nieuwe kerndoelen: daarvoor moeten ze in een vervolgfase nog worden doorvertaald en vooral in de praktijk worden uitgetoetst. De voorstellen die er nu liggen vormen de basis voor deze doorvertaling in de volgende fase, waarin conceptkerndoelen voor het po en de onderbouw van het vo

ontwikkeld zullen worden. Voor de bovenbouw van het vo ligt het in de planning in elk geval voor de vakken Nederlands, moderne vreemde talen en wiskunde vakvernieuwingen te starten, en zullen op termijn alle vakken worden herijkt.

Die nieuwe doelen moeten een bruikbaar hulpmiddel voor leraren en scholen vormen. Om dit te realiseren moet op basis van de voorstellen nog een stap worden gezet. Een stap waarin de kerndoelen en eindtermen concreet geformuleerd worden en zich beperken tot de kennis en vaardigheden die leerlingen moeten leren beheersen. De minister benadrukt hierbij dat daarin geen plek is voor beschrijvingen die raken aan de vrijheid van inrichting of het 'hoe', maar alleen voor het 'wat'.

Anders dan in de eerste fase wordt er in de vervolgfase voor een aanpak gekozen waarbij curriculum- en vakexpertise nog steviger betrokken raken. Er worden kerndoelenteams samengesteld waarin zowel vakdidactici, lerarenopleiders als leraren zitting nemen, en zowel het kerndoelentraject zal door SLO worden geleid, in opdracht van OCW.

De vervolgfase van Curriculum.nu zal – als alles meezit – begin 2021 beginnen en zal een jaar duren. Bij deze ontwikkeling van de conceptkerndoelen

betrekken we gericht een aantal organisaties en belanghebbenden, waaronder vakverenigingen, vertegenwoordigende partijen, vakexperts en toets- en leermiddelenmakers. De conceptkerndoelen zullen vervolgens ter advisering aan de wetenschappelijke commissie worden voorgelegd, die ze toetst aan de genoemde doelen van het curriculumtraject. Na opvolging van dit advies worden de conceptkerndoelen dan gedurende twee jaar op pilotscholen beproefd op uitvoerbaarheid. Ook wordt gekeken of ze bijdragen aan minder overladenheid in het curriculum.

NU AL AAN DE SLAG!

Het gaat dus nog wel een tijd duren voor de nieuwe kerndoelen er daadwerkelijk zijn. Toch kun leraren en teams ook nu al aan de slag met de voorstellen.

Enkele ideeën:

- Ga met elkaar na in hoeverre rijke teksten, zowel in uitdagende inhoud als goede taalkwaliteit, al aanwezig zijn op school. Je kunt daarvoor de voorbeelden fictie, non-fictie en poëzie, die het ontwikkelteam voor onder- en bovenbouw illustratief heeft uitgewerkt, gebruiken. Denk in de onderbouw aan teksten, zoals 'Droomopa' van Dolf Verroen of 'De olifant' van Jenni Desmond. En in de bovenbouw aan teksten, zoals 'Ze gaan er met je neus vandoor' van Ted van Lieshout of de 'De schelmenstreken van Reinaert de Vos' onder redactie van Koos Meinderts.

- Geef leesmotivatie en literaire competentie een plek in onder- én bovenbouw. Voorlezen: niet alleen in de onderbouw maar ook in de bovenbouw. Leerlingen leren waar ze het aanbod kunnen vinden, hoe ze kunnen kiezen en leerlingen leren ontdekken wat hun leesvoorkeuren zijn. Plan momenten van vrij lezen structureel in.
- Ga na in hoeverre op jouw school en in jouw klas de lessen rondom (technisch en begrijpend) lezen, schrijven, spelling en grammatica al geïntegreerd worden, rondom een thema en een bepaald tekstsoort. Bijvoorbeeld: alle leerlingen lezen, luisteren naar en schrijven instructieve teksten en leren wat de kenmerken ervan zijn. Vervolgens maken ze zelf een instructie. Of andersom, ze schrijven er één, bekijken goede voorbeelden, en verbeteren hun eigen versie.

Voor het leergebied Nederlands is de minister tevreden over het voorstel dat hem in oktober 2019 is aangeboden: het biedt duidelijke aanknopingspunten ter vergroting van kansengelijkheid in het onderwijs. In het voorstel is er aandacht voor rijke teksten, interactie en taalproductie: drie sleutels voor woordenschatuitbreiding en kennisopbouw. Daarnaast wordt het leren lezen en schrijven (de basis op orde!) goed beschreven. Evenals het doelgericht leren communiceren, afgestemd op doel, publiek en context, zowel mondeling, schriftelijk als

digitaal. De minister stelt bovendien dat het voorstel voor Nederlands met de nadruk op leesmotivatie bijdraagt aan het voorkomen van laaggeletterdheid.

Dit wordt onderschreven door onder meer de Taalunie en de Stichting Lezen, ook vanuit het perspectief van kansengelijkheid. Ook de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad verwelkomen in hun recente advies in dit kader de voorstellen voor Nederlands. Vanaf begin 2021 is het aan het nieuwe team van leraren, lerarenopleiders/vakdidactici en curriculumexperts om op basis van deze bouwstenen conceptkerndoelen te ontwikkelen. Een interessant proces om te blijven volgen, via social media of de Curriculum.nu nieuwsbrief!

OVER DE AUTEURS

Dr. Joanneke Prenger (j.prenger@slo.nl) en Dr. Gerdineke van Silfhout (g.vansilfhout@slo.nl) zijn leerplan-ontwikkelaars bij de SLO, landelijk expertisecentrum leerplanontwikkeling. Beiden hebben als curriculumexpert het ontwikkelteam Nederlands begeleid en zullen dat in de vervolgfase ook doen, Joanneke voor primair onderwijs en Gerdineke voor voortgezet onderwijs.

Gerdineke van Silfhout en Joanneke Prenger

BRONNEN

Kamerstuk: Kamerbrief *Kabinetsreactie op adviezen voor verbetering van het curriculum voor het primair en voortgezet onderwijs* (Curriculum.nu) 09-12-2019. Geraadpleegd op 14-09-2020 op

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/12/09/kabinetsreactie-op-adviezen-voor-verbetering-van-het-curriculum-voor-het-primair-en-voortgezet-onderwijs>

Kamerstuk: Kamerbrief *Bijstelling en aanscherping en vervolgproces actualisatie curriculum primair en voortgezet onderwijs* 10-06-2020. Geraadpleegd op 14-09-2020 op: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/06/10/bijstelling-en-aanscherping-en-vervolgproces-actualisatie-curriculum-primair-en-voortgezet-onderwijs>

Kamerstuk: Kamerbrief *over instelling wetenschappelijke curriculumcommissie* 09-09-2020 Geraadpleegd op 14-09-2020 op: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/09/09/kamerbrief-instelling-wetenschappelijke-curriculumcommissie>

Ontwikkelteam Nederlands (2019) *Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands* Den Haag: Curriculum.nu

Ontwikkelteam Nederlands (2019) *Toelichting Nederlands. Toelichting op het voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands*. Den Haag: Curriculum.nu

Oostendorp, M. van, *Hoe het schoolvak Nederlands in 2020 eindelijk gaat veranderen*, geraadpleegd op 19-12-2019, van <https://www.neerlandistiek.nl/2019/12/hoe-het-schoolvak-nederlands-in-2020-eindelijk-gaat-veranderen>

Stichting Lezen *Curriculum.nu. Impuls voor leesbevordering en literatuureducatie*. Geraadpleegd op 13-12-2019, van <https://www.lezen.nl/nl/persberichten/curriculumnu-impuls-voor-leesbevordering-en-literatuureducatie>

Taalunie (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Taalunie.

Taalunie *Curriculum.nu: een stevige basis voor 21ste-eeuws onderwijs Nederlands*, geraadpleegd op 13-12-2019, van <http://taalunieversum.org/nieuws/>